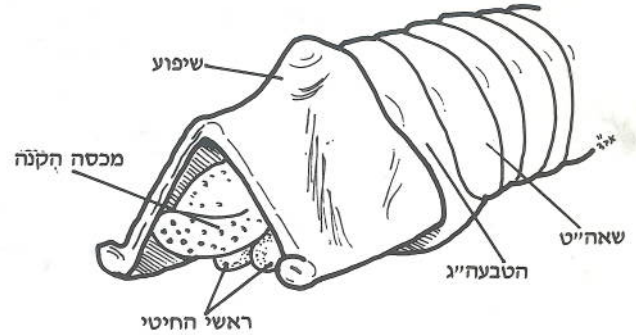

דף יח ע"ב גמרא. כי סליק רבי זירא אבל מוגרמת דרב ושמואל רש"י שחטה נמוך שאר הטבעות דחשני אינהו הגרמה וכו' (לעיל ציור א 96). וכל שלא נמקום שחטה קרי הגרמה כדאמרין לקמן (דף יט ע"א) הגרים שלש וכו' ועדיין אין כאן הטיה. ראה שם ציור א 117. גמרא. רבי שמעון בן לקיש אכשר בחורא דכובעא קרי עליה רבי יוחנן גיסא גיסא רש"י נחודא דכובעא — כמין כובע יש למעלה מן הקנה ככובע על הראש ואין זה אותו נשר קטן שנופל על פי הקנה לעכב את הקול אלא כמין כובע ממש הוא עשוי ומאמנעיתו ולמעלה הולך וכלה ונעשה חדוד כמין קולמוס שקורין הל"ם ואותו שיפוי נקרא שיפוי כובע, נחודא — בעליונו של כובע, בגגו. גיסא גיסא — הגם הגם כלומר יותר מדאי הכשרת דאין כשר אפילו לר' חנינא אלא ממקום שחידודו מתחיל לעלות.

ציור א 102 א מלפנים (נוטה מעט הצידה)

ציור א 102 ב במבט מצד העורף והוושט

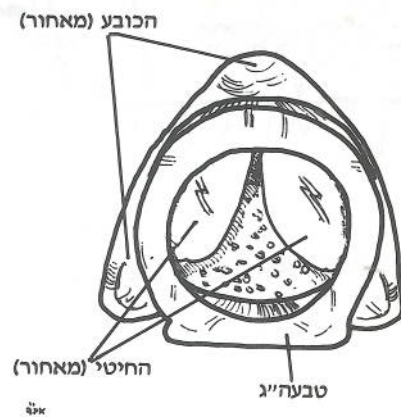

ציור א 102 ג במבט מצד הגרון

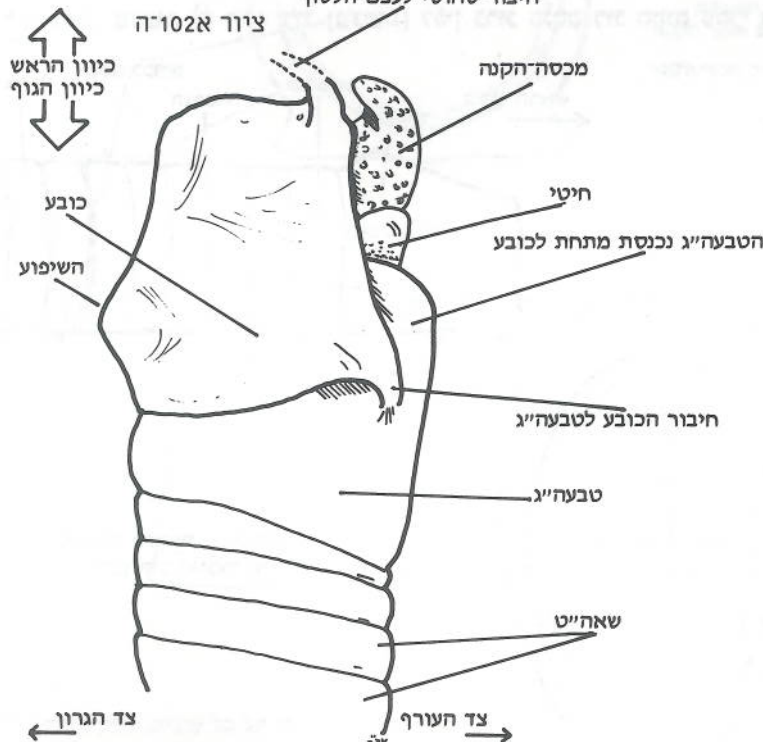

ציור א 102 ד

במבט מאחור (מצד הגוף)

חיבור סחסי לעצם הלשון

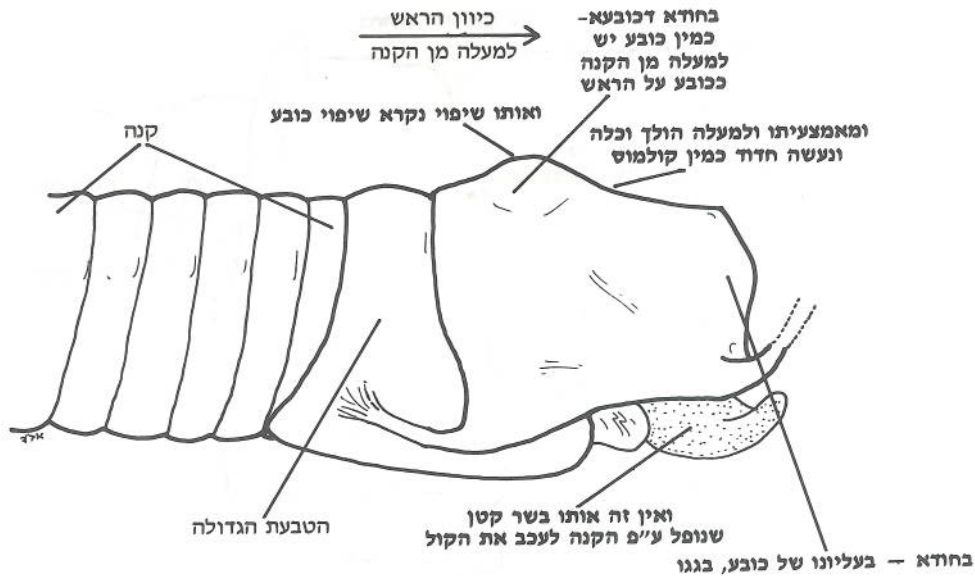

ציור א 102 ה כיוון הראש כיוון הגוף

ציור א 102 ה

כמעט כל הראשונים הולכים לאור שיטת רש"י כאן, ואביא דברי חלקם במקביל לפירש"י לביאור הענין כי מורכב הוא. מש"כ רש"י "כמין כובע יש למעלה מן הקנה", הגירסא בפירוש רש"י המודפס סביב הרי"ף, היא "על פי הקנה" וכן כתבו הריטב"א והר"ן, ופירושו שכונת למעלה הוא לכיוון הראש באופן שהכובע עומד על פיו של הקנה דהיינו בכניסה אליו (כמצוייר בציור א 102 ה). הר"ן הוסיף "למעלה מן הטבעת הגדולה", וכלשון זו כתבו הרא"ה והריטב"א בחדושיהם ורבינו ירוחם (נט"ו ח"ג). ובעל העיטור וספר האשכול הוסיפו: "ככסוי המונח על הטבעת הגדולה", והכל היינו הך, שהטבעה"ג עומדת בראש הקנה ולמעלה ממנה עומד הכובע הנ"ל. רבינו ירוחם הוסיף גם: "למעלה ממקום חיבורו בלחי", שבאיור זה מחובר הקנה ללחי התחתון.

ראשמוענין דבשאר טבעות ל"ה רוב הטבעת ככולו ואם לא שחט אלא רוב הטבעת שחיתתו פסולה דרוב קנה בעינן ורוב טבעת ל"ה רוב קנה וכ"כ הרא"ש, ועוד מצינן לפרש דאיירי בהגרמה כגון שאחר שחתך רוב אחד מן הטבעת הגרים ויצא לו חוץ מטבעת גדולה שאין עולה לו רוב הטבעת ברובו של קנה ושחיתתו פסולה לרב ושמואל וכ"כ בעל המאור עיי"ש. 102 א. אקדים לציור המבאר דברי רשב"ל, חמישה ציורים כלליים של מראה איזור הכובע ושיפועו מכיוונים שונים: במבט מלפנים בבהמה שוכבת על גבה (ציור א 102 א), במבט מצד העורף (ציור א 102 ב), במבט מצד הגרון (ציור א 102 ג), במבט מאחור מצד הגוף (ציור א 102 ד) ומראה כללי של קנה העומד כשראשו למעלה והכובע מונח ככובע על ראשו (ציור א 102 ה).

ציור 102א
ז.ש.

בו כשם הרב אלברצלוני: "ובאמצע זה העצם יש שפוי אחד מגוף העצם", ומבואר במאד בדברי המאירי: "ומאמצעו של כובע זה ולמעלה הוא מתאלכסן דרך חידוד עד שנעשה מחודד בראשו וזה נקרא שפוי מלשון ראשיהן משופין כיתדות האמור בכתובות". מדברי הראשונים הנ"ל מתבאר כי כוונת לשון ההתחדדות והשיפוע היא שהכובע הולך ונעשה צר ברחבו באופן שכלל שמתקרב לראש הוא צר יותר, ואין צריך לומר שכונתו שניהיה ממש חד, אלא קוראים חידוד גם לדבר רחב המיצר, אע"פ שאינו נעשה חד ממש בסופו, כמו בראה שהביא המאירי מכתובות (דף ה"ב): "מה טעם משופות (אצבעותיו של אדם) כיתדות", ופירש"י שם: "אגוישיד"ש בלעז", (ותרגם באוצלערש"י - מושחזות, מחודדות), והן אינן חדות ממש אלא רק הולכות ומיצרות.

וביאר הדמש"א (כד, יא"ב): "השיפוי כובע... ונראה כשני שיפועים דהיינו סמוך לטבעת שפוע קצת עד שנעשה הכובע רחב ואח"כ משפע למעלה לראש ואותו שיפוע הוא הרכה ולא מעט... אין פירש השיפוי כובע הקטן אלא פירש השיפוי כובע הגדול של מעלה... ונראה הכל עין בעין ואז תבין בעצמך". וכך אפשר לראות בציורים שלפנינו: בתחילת הכובע, מיד מעל הטבעת הגדולה, הכובע עולה בשיפוע עד שנוצרת בליטה חדה ומאותה בליטה מתחיל להשתפע לכל אורכו מלמעלה ומהצדדים עד לראשו העליון הסמוך ללשון - זוהי ההתחדדות וההשתפעות של שיפוי כובע.

מש"כ רש"י "כמין קולמוס", לפי הראשונים שהבאתי יש לפרש הקולמוס על צורת השיפוע האלכסוני הדומה לאופן בו מחדדים את הקולמוס, וכן הכובע הולך ומיצר כקולמוס, אך המנחה"ז ביאר: "ומיד כשמתחיל עצמו לעלות מצד מטה הוא משפע ועולה לצד הראש עד שבמשך אצבע בעליתו נמצא שם כעין חידוד הקולמוס... שבוטל שם כהר חידוד... ונראה ככל אדם מבחוץ תחת הגרון וכן בבהמה", מדבריו יוצא שהקולמוס הוא הבליטה והחידוד הגבוה שאחר השיפוע הקטן עליו כתב הדמש"א שאין זה השיפוי דידן (ולהלן אכתוב מה שלא מתיישב לענ"ד לבאר באופן זה). מש"כ רש"י "שקורין הל"ם", תרגם באוצלערש"י: קסדה, והוסיף שהכוונה למקום הנקרא בימינו כפי חכמי המדע, בלוטת התריס, והיא נראית כקסדה מעל הקנה, ולפני כן תיארה רש"י כקולמוס מפני שהבליטה מתחדדת ממטה למעלה כקולמוס מחודד לכתיבה. והיינו על דרך הכנת המנחה"ז. ולענ"ד נראה לפרש ששני דברי רש"י אלו משפט אחד הם: כמין קולמוס שקורין הל"ם, ופירושו שמחודד השפוי כמין קולמוס ששמו הל"ם - קסדה, הנקרא כן מפני שנוראה כקסדה, ולפי"ז אפשר שפיר לפרש כדמש"א ומשמעות הראשונים.

מש"כ רש"י "ואותו שיפוי נקרא שיפוי כובע", שיפוי היינו שיפוע, כדמשמע מלשונות הראשונים שהבאתי, ומפירש"י לעיל (ד"ה על מוגרמת) שכתב: "משיפוע כובע ולמעלה".

מש"כ רש"י "בחדא - בעליונו של כובע, בגגו", לפי ההסבר שהבאתי למעלה כדמש"א ומשמעות הראשונים, רש"י כאן בא להוציא מידי הבנה שהחודא דכובעא שהשכיר בו רשב"ל הוא החידוד והבליטה הבולטים ונראים על הכובע (כמש"כ המנחה"ז), אלא חוד הכובע הוא קצהו העליון והמרוחק של הכובע, בגגו שבצד הלשון והפה. (אך ראיתי שכלשון המגיד

מש"כ רש"י "ככובע על הראש", כתב רבינו ירוחם: "העשוי ככובע", ופירוטו האוח"ח והכל בו כשם הרב אלברצלוני: "ועליה עצם אחד מטבעת גדולה ומכסה סביב אותה הבשר כמו כובע", (וביאור לשונו שכתב "עצם אחד מטבעה"ג", הוא שהכובע מחובר משני צדדיו לטבעה"ג, ראה בציור 102א.ה, וכמו שנראה להלן שהסביר התכונ"ש שמחמת כן קורא הרמב"ם גם לכובע בשם טבעת), וספר האשכול תיאר: "דומה לכובע של ערבי". ראה צורת הכובע בציור 102א.א.

מש"כ רש"י "ואין זה אותו בשר קטן שנופל ע"פ הקנה לעכב את הקול", מבואר בס' האשכול: "ואינו (פי' הכובע, אב"ד) בשר, אלא סחוס לכן, ופתח של קנה מונח עליו כעלה של הדס ומפסיק בינו לושט ובשעה שגועה הבהמה נפתח ויוצא קול וכשמכנסת מאכל לושט נסתם הכובע באותו עלה ועוברין עליו ונכנסין לושט ואמרו מהאי טעמא אין מסיחין בשעת הסעודה שמה יקדים קנה לושט". ולשון זו בקצרה מקורה בספר הערוך (ערך שפוי), וכ"כ המאירי: "ואותו לשון הקטן הנקרא איבילה הוא נאחו בחדוד זה" (של הכובע, אב"ד). מדבריהם יוצא שרש"י דוחה סברה שהכובע הוא מכסה הקנה, שהוא הבשר הסחוס הרך הנופל על פי הקנה (ראה בציור 102א.א), אלא הכובע הוא הכובע הסחוס הקשה העומד מעליו. וכן ביאר היטב מנחת חוצת (עשרון כלל יב, סק"ב): "הכיסוי מסחוס ובשר צורתו כעלה של הדס... ומבואר ברש"י... שעשוי לעכב הקול, ולי נראה דגם נעשה שלא ירד המאכל לחלל הקנה ויחנק כי דרך גגו של העלה הזה עובר המאכל להורשט... ובעבור המאכל עליו דוחקו עד שמכסה פי וכו' עם החלל שלא ירד לקנה", וכן ביאר הדעת"ת ותיאר מכסה הקנה: "כמין תנוך אוזן רחב ועגול... והוא עצם רך כמין סחוס". וצ"ע בדברי רש"י בפסחים (דף קח ע"א ד"ה שמה יקדים) שכתב: "שמתוך שצוארו שוחה לאחוריו שיפוי כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה והקנה פושט למעלה וכו'", ולכאורה סותר מה שכתב אצלנו בפירוש, וכן בתענית (דף ה ע"ב ד"ה שמה יקדים) כתב: "כשיציא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה וכו'", ובתענית יש ליישב שגם למכסה הקנה אפשר לקרוא כובע, כיון שאף הוא עשוי ככובע על פי הקנה, אבל בפסחים קרא לו "שיפוי כובע" שהוא השם שניתן בסוגיתנו לכובע הסחוס ולא לכובע הבשרי, ואולי י"ל שכיון שגם מכסה הקנה הינו משופע ומתחדד שייך לקרוא לו ג"כ שיפוי כובע, אך אמנם אין הוא השיפוי כובע דסוגיתנו. מש"כ רש"י "אלא כמין כובע ממש הוא עשוי", התבאר כבר למעלה מדברי הרב אלברצלוני והאשכול, והיטיב לתארו ר' יצחק עונקנירא בספרו צפנת פענח (פי' על ס' ראומה לרבינו נחשון השנערי): "נטוי על ראשי החיטין כעין משקוף ושתי המזוזות", ראה בציור 102א מהכיוונים השונים שאין הכובע מקיף בעיגול כמו הטבעות אלא הוא בצורת אוהל משולש ואורך המכסה את האיברים שתחתיו מלמעלה ומשני הצדדים ומלמטה לצד הושט הוא פתוח, וכתבאור המנחה"ז: "ועשוי ככובע על הראש שמגין על כולם ואינו הולך בעיגול סביב כטבעת רק שמחזיק בעיגולו כשני שליש היקף".

מש"כ רש"י "ומאמצעיתו ולמעלה הולך וכלה ונעשה חידוד", הגירסא בפירוש רש"י המודפס סביב הרי"ף היא: "ומשתפע לכאן ולכאן", והרי"ב"א והר"ן כתבו: "והוא משופע כלפי הראש", מתואר באוח"ח ובכל

ציור א 103

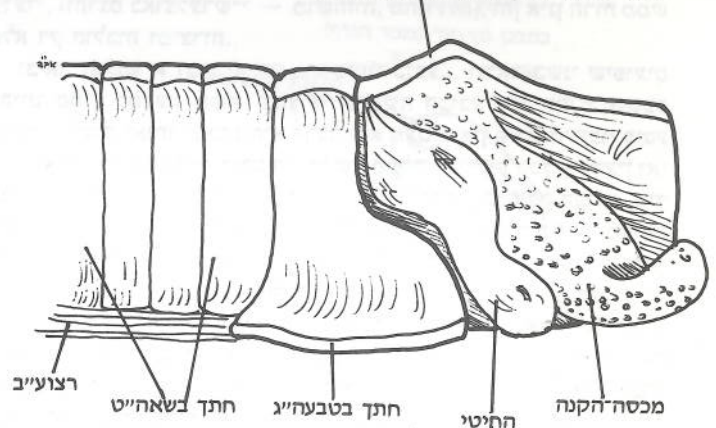
גמרא. א"ר פפי משמיה דרבא פגע בחיטי טרפה איבעיא להו פגע ונגע בהן דכתיב ויפגע בו וימת או דלמא פגע ולא נגע כדכתיב ויפגעו בו מלאכי אלהים איתמר א"ר פפא משמיה דרבא שייר בחיטי כשרה... מר בר רב אשי אמר פגע בחיטי כשרה שייר בחיטי טרפה. רש"י חיטי — גלאנ"ץ דומין לחיטין ומונחין על הקנה אצל הכובע. פגע ולא נגע — אצל סמוך להם מאד חמך. שייר בחיטי — הניח מקנה לנל הראש ומקנה לנל הקנה כגון שחמכו דהיינו פגע ונגע.

מצד העורף והוושט (חלק הטבעה"ג הנכנס לתחום הכובע הוסר)

ציור א 104

ציור א 104 חתך אורך באמצע הכובע

הריא"ז (בפסקיו פ"ב ה"ב): "משפוט" כ ולמעלה שהוא החידוד הנראה בולט בקנה... דהיינו שהשיפוע מתחיל שם ומשם ולמעלה פסולה השחיטה. ועוד ראה מצאתי לדברי, והיא מדברי הרב אלברצוני שהובאו בס' האשכול, באו"ח ובכל בו, ונפסקו להלכה בט"ז (סק"א). שנתן שיעור לשיפוי כובע שהוא במרחק של כמו אצבע מהטבעת הגדולה, אם שחט למעלה ממרחק זה פסולה ואם שחט למטה ממרחק זה כשרה. ולפי מה שראו עיני-הבשר דילי בקנים של בהמה בגודל ממוצע, כך הוא המרחק בין הטבעת הגדולה לבליטה הנ"ל אשר ממנה מתחיל השיפוע. בצירור שלפנינו סימן מקום זה בקו מקוטע. א 104. רש"י כתב "גלאנ"ץ דומין לחיטין", את הלע"ז תרגם באורעלרש"י — בלוטות, (והוסיף שם מדיליה שזו בלוטת התריס, ונלע"ד שבלוטת התריס היא הכובע הסחוסה הקשה הפרוס מעל החיטי, ואילו החיטי הן מבשר סחוסה רך, וחושבני שהן, בקצה התחתון שלהן, מיתרי הקול של הבהמה, ורש"י השתמש בלשון זו שפירושה — בלוט, שהוא פרי עץ האלון, כמו שפירש"י לעיל דף יב ע"ב ד"ה האלון, אולי מפני שהחיטי דומות גם לבלוטות [ואמנם לפי מה שאביא לקמן הבנת המגיד-מישרים בפירש"י סוכר שהן בלוטות שעל בלוטת התריס]). שמן "חיטי" — חיטין, ניתן להן כמש"כ רש"י מפני ש"דומין לחיטין", הרא"ה והריטב"א בחידושיהם כתבו: "כמין גרעיני חיטין", הר"ן כתב: "גרעיני דומים לחיטין", רבינו ירוחם הוסיף: "מזה אחד ומזה אחד", והמאירי כתב: "שני גרעינין של בשר עשויין כמין

למרן הבי" במגיד מישרים פרשת צו, משמע שהחודא הנ"ל הוא הבליטה, שכתב שם: "כד שחט בפלגא קדמאה דשיפוי כובע כשרה... וכד שחט בפלגו עילאה פסולה... וכד שחט בחודו של כובע אכשר ריש לקיש, משום דכיון דבמצעא הוה..." משמע שחודא שהכשיר ר"ל הוא באמצע הכובע ולא בראשו, ובפשטות נלע"ד שחולק על רש"י, כמו שחולק עליו בענין החיטי שאכתוב לקמן).

א 103. לפי מה שכתבתי בהערה הקודמת, יש לפרש כאן שאמר לו ר' יוחנן לרשב"ל שאין נכון להכשיר שחיטה בקצהו העליון של הכובע הסמוך לראש, אלא כשר רק מהמקום בו מתחיל לעלות השיפוע מהבליטה הגבוהה לכיוון הראש, וזה פירוש דברי רש"י "אלא ממקום שחידודו מתחיל לעלות", ופירוש עליה זו הוא שמתחיל הכובע להיות בשיפוע ששני צדדיו עולים לכיוון הראש עד שהכובע נהיה צר יותר. וכ"מ בפירוש רש"י המודפס סביב הרי"ף שכתוב שם: "קודם שיתחיל הכובע להשתפף כשירה, משם ולהלן טריפה", וביאר הפרישה (סק"ב): "פי' לשפע ולעלות ר"ל לעלות בשיפוע שמשפע והולך משם יותר בשיפוע". וכן משמע לי מדברי תקוה"ז (על מהרי"ז ה"ש יא, ה) שכתב: "רחב אצל טבעת ומקצר והולך ומשפע ענין כובע", ומדברי השמ"ח (כ, ב) שכתב: "מתחיל הקנה לשפע ולהתקצר ככובע על הראש", שהשיפוע וההיצרות הן ממידת רחבו של הקנה, דהיינו השיפוע הגדול המתחיל מהבליטה והלאה כמש"כ הדמש"א. ומצאתי שכ"כ

ציור א 105א

פירש"י

ראה הערות א 105א-106.

מכלל כל הדברים הללו מתבאר שהחיתין מתחילות בטבעה"ג, נמשכות בתחום שפ"כ ועוברות אותו עד למעלה ממנו. וכך ממש ראו עיני הטחות בקנים של בהמות שונות, שהחיתים אינן נכנסות כלל לשטח הטבעה"ג, אלא תחילתן בקרום דק בגבול שבין הטבעה"ג לכובע.

והנה, הרמב"ם (פ"ג הי"ב) כתב: "וכמו שני חטין יש בסוף הקנה למעלה בטבעת גדולה", וכן בפיהמ"ש שלו כתוב: "טבעת זו היא הגדולה והוא גוף מחובר מחלקים רבים... ובתוך אותה טבעת יש כמו שני גרגרים מגוף סחוס וקורין אותם החכמים חטי ועליהן נצמדות פיקות של גרגרת, וצורת החיתין בטבעת כגון זה: (כאן מודפס ציור, גירסא אחת היא הציור המודפס בפיהמ"ש דפוס ווילנא, וגירסא אחרת היא הציור שבתרגום הרב יוסף קפאח, וגירסא שלישית הציור בפיהמ"ש המודפס עם המאירי מהדורת הר"א ליס, ראה העתקתם המובאת בזה). והשו"ע (כ, א) כתב: "בתוך הטבעת הגדולה", וכתב באה"ג שמקור דבריו הוא דברי הרמב"ם הג"ל בפיהמ"ש.

התב"ש (כ סק"ד), מחמת קושיא אחרת על דברי הרמב"ם שאביאנה להלן, ביאר שהכובע הוא עצם שחוסה מעל הטבעה"ג ומחובר לה, ועל כן קורא הרמב"ם גם לכובע בשם טבעת הגדולה, [אבל עיקר הטבעת שנחלקו בה חכמים היא הטבעה"ג כשלעצמה], ואולי רמז לזה הרמב"ם במלים: "הטבעה"ג גוף מחובר מחלקים רבים" — שאחד מהם הוא הכובע, אב"ד. הכר"פ (סק"א) יישב שמצא לאחר העיון והחקירה בגוף הבהמה, שכאשר הבהמה חיה, הולכת שחוח וראשה כפוף, החיתים נכפפים בתוך הטבעת, אבל בשעת שחיטה כשמותחים צווארה החיתים יוצאים מהטבעה"ג, הגמ' והראשונים דברו על מצבה בשע"ש, ואילו הרמב"ם והשו"ע דיברו על מצבה בחיה.

הדמש"א (כד, יא) יישב לפי מה שכבר צויין שהטבעת הגדולה אין רוחבה שיהיה כדדיה, כי בצד הושת היא מתרחבת ונכנסת לתוך חתום הכובע (ראה בציורים שבהם חתך-אורך ככובע), ובצד זה החיתין הן בתחום הטבעה"ג כמש"כ הרמב"ם, ובצד החיצון שכלפי העור רוחבה צר כמו שאר הטבעות, ושם החיטי הן מחוץ לטבעה"ג כמשמעות הגמ' והראשונים. כמו כן אפשר ליישב לפי דברי היד-יהודה (הארוך סק"א), שכתב שהיתה לרמב"ם שיטה אחרת בביאור החיטי, שלדעתו החיטי אינן מבשר כמש"כ רש"י, אלא הן העצמות הסחוסיות הדקות המחברות את הכובע לטבעה"ג (מצויר בציור 110א), ושפיר אפשר לומר שהן בטבעה"ג. (ואולי גרס בגמרא "חוט"י ב"ו, כמו שמצינו בלשון כמה ראשונים, שפירושו מלשון חוט, שכן נראות אותן עצמות סחוסיות דקות).

ומידי דברי בהסבר זה לשיטת הרמב"ם, לא אוכל לחשות מלהזכיר, שמצינו שיטה כזו לרי"א? (רבינו ישעיה אחרון זקן מטרני בפסקיו, שם) שכתב: "ונראה בעיני שאלה החיטים הן על הקנה מבחוץ והן כמין חוטי בשר ארוכין ואדומין וכולן עומדים משפ"כ ולמטה אצל הגוף". וא"כ יהיה זה כמו שהסביר היד"ה בדעת הרמב"ם (ציור 110א). ובמגיד מישרים (שם) מצאתי שהמגיד דחה דעת הרי"א ואמר למרן הב"י: "אינן שחוסים לבנים פנימיים זעירין אינן חטי ולאפוקי מישעיה מטרני", אך צ"ע כמה שהמשיך שם: "וראוי רש"י ז"ל דסבר כותיה דהור מבחוץ לא כיוונו לקושטא דמילתא". היכן משמע כך בדברי רש"י, ואף ריא"ז כתב פירושו זה בשם עצמו. לולא יראתי מרוח המשנה הדוברת במרן, היה עולה בדעתי הקלושה

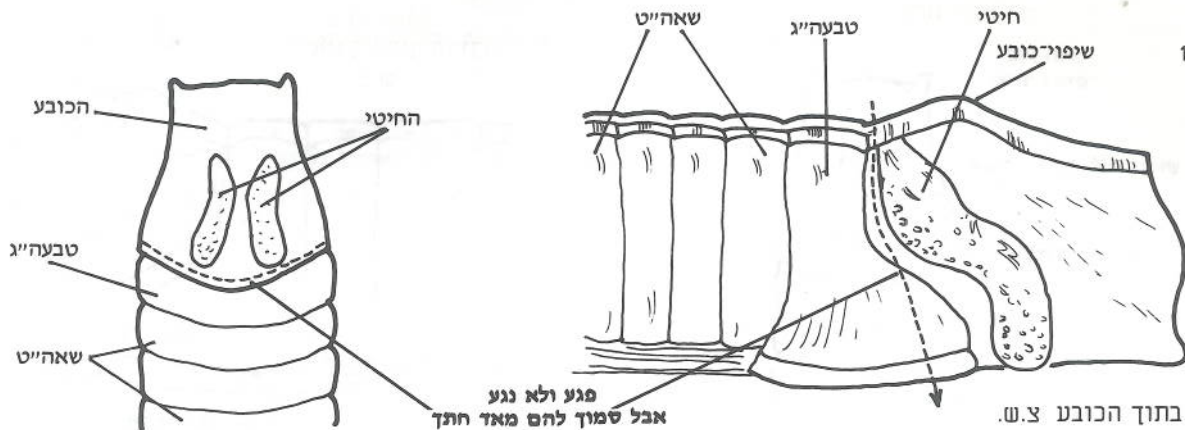

פולים ולשון הקטן נופל על ראש אותם הגרעינים". ומש"כ הערוך (ערך חט, ה): "נקודות קטנות כמין חטי", ביאר הדמש"א (כג, יב) שאין כוונתו דומר שהן נקודות קטנות ממש שאינן ארוכות אלא כוונתו שהן אינן רחבות. להבהרת הענין כי גדול הוא, (כמש"כ הכנה"ג שענין החיתין הללו אין אנו בקיאים בו וחפש וחקר מבודקים בקיאים שאמרו לו שלא הגיעו עד תכליתן). אביא לשון כמה אחרונים שביירו סוגיתנו הדק היטב בגוף הבהמה ואשר יוכלו לסייע להבנת הציורים. ז"ל מהר"ם ברונשווייג בתיקון-הזבח (על ה"ש למהרי"ו יא סק"ה): "למעלה בשפת טבעה"ג לצד הראש בשפתו במקום חבור הקנה אל הלשון שם יוצא ממנו כעין שני עוקצין, והם בראשם עבים מעט כעין גרגרי חטין... ומתחת אותן חטין יוצא כעין עצם רך כעין סחוס... נקרא שפ"כ... ולזה משמשים שני גרגרי החטין הסמוכין לטבעה"ג שלא יפול המאכל אל תוך הגרגרת כדי שלא יחנק, וזה שיהיה בכל הכרואים באדם בחיה ובעופות ובהמה..." וז"ל מנחה"ז (עשרון יב, ב): "טבעת הגדולה... בתחילתו מכאן ומכאן על שפתו העליונה ממש, מחוברין שם שני סחוסים מחופים בכשר וצורת כל אחד כצורת משולש בעל שלש פיות, ואינו מדובק שם כי אם כחודו האחד שהוא סחוס הטבעת, וזהו החיטין עצמן, ורובן נכפפים והולכין לתוך חלל הקנה שבטבעה"ג, מכיון שאינן דבוקים אלא ע"י חוד אחד בלבד... והמכריח אותן לתוך חלל הג"ל הוא הכסוי מסחוס וכשר... ומבואר ברש"י... שעשוי לעכב את הקול... ועגולין בראשיהן והסדק שבין התקרבותן ז"ל דומה ממש כסדק שבחיטה וע"ש זה נקראין חטים, ושמביהם הבשר בחודי שתיהן כתמונת החיטה", והמהרש"ם בדעת" (סק"א) הרחיב דבריהם: "מכללות רוחב הטבעת (הגדולה) יוצאים משם ב' בליטות של עצם סחוס, ובתחתיתו בצד הדבוק לחלק הטבעה"ג, בצד הסמוך להוושט ומפרקת... הבליטות רחבים קצת וסובבים והולכים בעיקום קצת כלפי מעלה, דהיינו לצד הטבעות הסמוך לעור בית השחיטה, ושם מתקצרין מרחבן ונעשים כעין קנוקנות והם נקראים חוטי הגרגרת... ומחמת שבצד הטבעה"ג בצד הסמוך לוושט ומפרקת הוא רחב יותר... ולכן החטי הג"ל הן תכופין ודבוקין שם ממש כהטבעת, אבל כשסובבים והולכים בעיקום לצד מעלה... מחמת שמתקצרים שם החטי וגם הטבעת מתקצר בצד זה ולכן החטי הג"ל מרוחקים שם מהטבעת ויש בשר ביניהם".

מקומן של החיטי — רש"י כתב: "ומונחין על הקנה אצל הכובע", הר"ן כתב: "על פי הקנה", וכמו שכתבתי למעלה לגבי הכובע הם היינו הך. הריטב"א כתב: "ובסוף אותו שיפוי כובע כלפי הגוף... ונמשכים כלפי טבעת", ומע"ז כתב רבינו ירוחם: "ובסוף שפ"כ ר"ל בינו ובין הטבעת הגדולה... וטבעה"ג שהיא למטה משני חטין..." וכ"כ האשכול ובעל העיטור: "ודבקין אותן חטין לכובע... והתחלתם למעלה משפ"כ וסופן למטה בתוך שיפוי סמוך לטבעה"ג", ואותם הדברים בשינוי לשון במאירי: "ואותם הגרעינים נמשכים בתוך הקנה ביותר מכדי שיעור השיפוי ומתפשטים בתחום הכובע מעט".

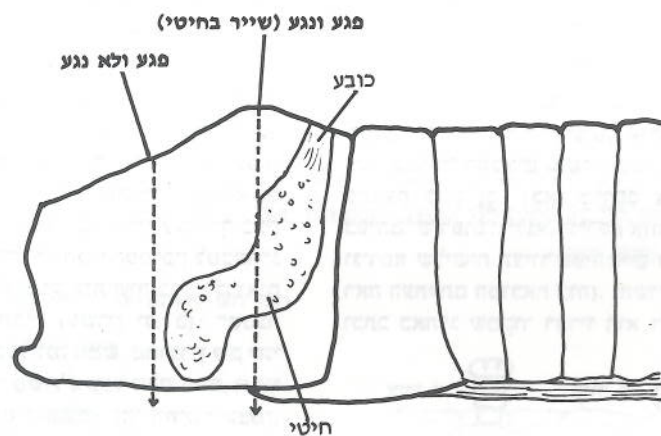
הביא הדרכ"ח (סק"ה) שבשו"ת זקן אהרן הסתפק אם החטים שאמרו הם כדמות שני שקדים קטנים שבראש הקנה והם הנראים בחוץ, או שהם חטים אחרים בתוך הקנה חוץ מאלו השנים... ונלע"ד, לפי מה שראיתי בעיני ומששתי באצבעותי, ששני המקומות הללו אחד הם, כי אותן החיטין נמשכות לאורך הכובע ונראות משני צדדים, מצד חוץ (ציור 102א), ומצד פנים (ציור 102ב), [שם לענ"ד הן משמשות כמיתרי הקול שעובר בסדק שביניהן], ואולי היא גופא ספקו של הוק"א, לאיזה צד הכוונה וממילא נסתפק עד היכן נקראות חיטין, כי צורתן בכל צד שונה במקצת.

ציור 106א

תוספות (ד"ה או דלמא פגע ולא נגע) פירש בקונטרס שחט למעלה מן החיטי וקשה וכו' ועוד וכו' ונ"ל דפגע ולא נגע היינו שחט למעלה מן החיטי והשחט מיימי דרז פפא וכו'

ציור 107א
צ.י.

שחתך את החיטי לשני חלקים, האחד לצד הראש והשני לצד הגוף. ובלשונו "מקצת לצד הראש ומקצת לצד הקנה", לא חילק כמה צריך לשייר מכל צד. ומלשון רבינו גרשום והר"ן שכתבו רק "שייר מקצתן לצד הראש", משמע שאפילו בשיוור מקצת לצד הראש, עדיין שוחט בתוך השיפוי וכשרה. וכן מפורש בדברי הראב"ה: "וכל ששייר מן החיטים ההם כמלא החוט כלפי הראש נשתייר כל השיפוי כובע שלם והו"ל שחיטה כולה למטה מכובע", אלא שפירוש זה אינו מתיישב כ"כ במציאות, לדעת הענייה, כפי שאפשר לראות בציור המראה חתך אורך בכובע ולפיו נראה שבערך למעלה ממחצית החיטין הוא כבר למעלה משיפוי כובע. ואולי יש לבאר לפי מחלוקת הראשונים שהביא המאירי: "גרעינין אלו... יש מי שמפרש שהם כמו שני בליטות דקות וארוכות שהם סמוך לכובע אחת מכאן ואחת מכאן ומתפשטות מעט בשפוי של כובע וכל זמן ששייר בהם מעט כלפי הראש בכדי שיעור מה שהם מתפשטים בתחומו של שפוי כשרה והכל עולה לחשבון אחד, וי"מ אפילו היתה השחיטה בשפוי עצמו כל ששייר מעט מן החיטין כלפי הראש..." שלדעה הראשונה צריך ששייר בכדי שיעור מה שהם מתפשטים בשיפוי, דהיינו שלא די בשיוור כלשהו, אלא רק בשיוור שהוא כנגד מקום השיפוי בכובע מבחוץ, אבל לדעה השניה כל ששייר כל שהוא מהחיטין ה"ז שוחט בתחום השיפוי, ואולי תלויות דעות אלו בדעות מהן החיטין (שהבאתי בהערה 104א), שלדעה הראשונה הן הסחוסים הפנימיים ולדעה השניה הן העצמות החיצוניות. לכן ציירתי כדעה הראשונה שחתך באמצע החיטי ושייר מחצה לכאן ומחצה לכאן. הסבר נוסף אפשר להסביר לפי ספקו של הזק"א (שהובא בהערה 104א מהדרכ"ח), שאם החיטי הן הצד הנראה מבחוץ, הוא למעלה מהשיפוי וצריך לשייר מהם בשיעור זה, אבל אם הן הצד הנראה מבפנים הן בתוך השפוי ודי בשיוור כל שהוא לצד הראש. 107א. מדברי הראשונים שהביאו פירש"י נראה שרוכם הבינו כהבנת התוס' בקשייתם בדבריו, וכ"כ הב"ח. אבל הראש"י יוסף כתב שלא מצא היכן פירש רש"י מה שהבינו התוס' בדבריו, שכל מה שכתב הוא ש"סמוך להם חתך", אבל לא פירש לאיזה כיוון, ולכן נראה לו לומר שגם רש"י סבר כתוס' ובדבריו "סמוך" התכוין שחתך סמוך מצד מעלה ושייר הכל לצד הצואר והגוף כדפירשו התוס'. והרש"ש כתב: "לפינו ברש"י אין הכרח רק

לומר שכנראה הובן כך מדברי רש"י "ומונחין על הקנה", שסובר שהן על הקנה מבחוץ, ולפי מה שכבר ביארנו גם דעת רש"י היא שהן שחוסים לכנים פנימיים, ופירוש מה שכתב "על הקנה", הוא מלמעלה, דהיינו מעל הקנה לכיוון הראש, ראה בציורים שבשמאל 106א-105 כיצד החיטין עומדות מעל הקנה העומד.

יישוב נוסף לדברי הרמב"ם, מדהים בפשטותו בדרך הנשר הקלה, הובא בילקוט שניי נוסחאות שבסוף הרמב"ם מהדורת הרב שבתי פרנקל, שבכמה כת"י וכן בסמ"ג (עשין סג), באות"ח ובכל בו שלא גרסו בדברי הרמב"ם ביד החזקה: "למעלה בטבעת הגדולה" בבי"ת, אלא "למעלה מטבעת הגדולה" במ"ם, דהיינו שהחיטין הן למעלה מטבעה"ג ושוב לק"מ. שם גם יישבו את הלשון בפיהמ"ש בשם מהר"י בירב שמצא נוסחא אחרת בפירוש במקום "טבעת זו היא הגדולה" גרסו "שיפוי כובע", וכן תרגם הרב יוסף קפאח, א"כ לק"מ, כי כל מה שפירש הוא בשפוי"כ ולא בטבעה"ג, א"כ כתב שהחיטין הן בטבעת ששמה שפוי"כ וממילא הן למעלה מטבעה"ג.

105א. ביאור דברי רש"י כפי שנראה שהבינו התוס' (ד"ה או דלמא) את דבריו הוא כך: פגע ולא נגע בחיטי הוא שחתך למטה מהן לגמרי לצד הגוף באופן שלא נגע בהן.

ביאר התכו"ש (סק"ד) בשם הב"ח שממשמעות דברי הגמ' "פגע ולא נגע", יוצא שאפשר לשחוט למעלה מהטבעת הגדולה בלי לשייר בה כלום, ועדיין לא יגע בחיטי כלל. אבל בהגהות מהר"ץ על מהרי"ו (ה"ש יא אות ג) כתב: "כלל דמילתא אם שייר בחוטין... אז וודאי כיון ששייר חוטין נשאר חוט מן טבעה"ג, דחוטין מפרידין בין שפוי"כ ובין טבעה"ג". ולפי"ד יוצא שאין ריוח בין הטבעה"ג והחיטין. ולמעשה אין הם חולקים במציאות, אלא אפשר ליישב לפי חלק מהיישובים שהובאו לעיל לדברי הרמב"ם, שמהר"ץ כתב כמו הרמב"ם, ואילו הב"ח כתב כראשונים האחרים. וציירתי כאן לפי הסבר הדמש"א שהרמב"ם והמהר"ץ דברו לפי עמידת הטבעת בצד העורף והחוט שם היא נכנסת לתחום הכובע ואין מקום פנוי לשחוט בין הטבעת לחיטין, והב"ח ושאר הראשונים דברו לפי עמידתה בצד הגרון שם יש ריוח בינה לבין החיטין ויכול לשחוט שם בלא לפגוע בהן.

106א. מדברי רש"י לקמן (ד"ה שייר בחיטי) מתבאר שפגע ונגע פירושו